

УДК 378.147:34

ОСНОВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЕКОНОМІКО-ПРАВОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ФАХІВЦЯ

Сафронова Ганна Володимирівна
м.Кривий Ріг

У статті висвітлено характерні проблеми підготовки майбутнього фахівця так, щоб він був конкурентоздатним на ринку праці. Обґрунтовано необхідність модернізації освіти на основі компетентнісного підходу, за якого змінюється характер поставлених цілей з «екстенсивного» на прогресивний. Проаналізовано підходи науковців до розуміння сутності економіко-правової компетентності фахівця. Розглянуто основні характеристики економіко-правової компетентності фахівця. Виділено найбільш значущі компетенції економіко-правової компетентності фахівця.

Ключові слова: освіта, модернізація, компетентність, компетенція, економіко-правова компетентність.

Актуальність теми дослідження. У сучасному світі освітні системи відчувають вплив різних соціальних чинників. Це пов'язано з тим, що багато країн прийшли до суспільства з високорозвинутою економікою, заснованою на знаннях і інформації. Як ніколи раніше доступ до цих ресурсів, поряд з мотивацією і вмінням громадян їх використовувати, стає важливим для зміцнення конкурентоздатності фахівців та розширення їх можливостей працевлаштування. Для більшості людей протягом тривалого періоду їх життя наявність оплачуваної роботи означає незалежність, зміцнює самоповагу і добробут, є ключем до якості життя в цілому. Це означає, що освіта повинна ставити потреби кожної людини в центр своєї уваги, що необхідно адаптувати освітні системи до нових реалій XXI ст., в умовах якого найважливішим капіталом стають людські ресурси і їх розвиток. Тільки якісно нова система освіти може дати випускникові можливість вибрати індивідуальний шлях становлення, розвитку особистості, професійного та кар'єрного зростання. Система сучасної освіти повинна готувати майбутнього фахівця так, щоб він був конкурентоспроможним на ринку праці, мав творчим підходом до роботи, умів узяти на себе відповідальність і самостійно прийняти рішення. Це можливо тільки на основі компетентнісного підходу, при якому змінюється характер поставлених цілей з «екстенсивного» на прогресивний.

Кожна компетентність містить у собі певні показники, що складають її основні характеристики. Успішна підготовка майбутнього фахівця за допомогою компетентнісного підходу можлива лише при чіткому визначенні основних характеристик компетентностей. Зокрема необхідним для підготовки майбутнього фахівця є розкриття основних характеристик економіко-правової компетентності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ідеї модернізації освіти на компетентнісній основі активно розробляються вітчизняними та зарубіжними дослідниками В.О.Болотовим, І.О.Зимньою, О.В.Овчарук, О.І.Пометун, С.Е.Трубачевою, В.В.Серіковим, В.Д.Шадріковим, А.В. Хуторським та ін.

Проблемою дослідження економіко-правової компетентності фахівця займалися і займаються багато зарубіжних і вітчизняних вчених. Зокрема О.Тоффлер свою працю «Адаптивна корпорація» присвятив дослідженню властивостей які будуть необхідні працівникам майбутнього[7]; Т.Парсонс в дослідженні «Системі сучасних товариств» обґрунтував диференційованість правової компетентності [5; 6]; П.Бурдье в своїх дослідженнях розуміє правову компе-

тентність як перерозподіл правових ресурсів[2]; П.Дракер, Т.Стюарт в своїх працях переводили значення правової компетентності у статус інформації [8-9]; Ф.Тейлор, Ф.Гілберт, Р.Емерсон, Х. Мюнклер досліджували різні аспекти правової компетентності[1; 4; 10]; О.Г.Назарова узагальнила матеріали західноєвропейських роботодавців [3].

Мета статті здійснити науковий аналіз основних характеристик економіко-правової компетентності фахівця.

Виклад основного матеріалу.

Одним з важливих завдань професійної освіти є підготовка молоді до повноцінної та плідної професійної діяльності. Дана вимога передбачає формування у підростаючого покоління мобільності, здатності швидко реагувати на зміни ринкової ситуації; формування економічної, правової свідомості, що характеризується наявністю цілісного уявлення про систему економічних та правових відносин; розуміння механізмів функціонування соціально-економічних та правових інститутів; вміння оперувати економічною, правовою термінологією, тобто формування економічно - правової компетентності особистості.

Для успішної діяльності людини у виробничих структурах майбутнього необхідно, щоб у фахівця будь-якої галузі володів економіко-правовою компетентністю. Підтвердження цьому ми знаходимо у працях О.Тоффлера, який зазначав, що для виробництва «завтрашнього дня будуть потрібні працівники, яким притаманні цілком нові властивості. Виникне потреба у людях, які здатні швидко перенавчатися та мати уяву. При розв'язанні ... проблем співробітник корпорації завтрашнього дня буде діяти не «за підручником». Він повинен уміти розмірковувати і приймати складні оціночні рішення, а не механічно виконувати ... розпорядження керівництва» [7, с.453-454].

В американській теорії «компетентного працівника» важливим компонентом його кваліфікації є здатність швидко та неконфліктно пристосовуватись до нових умов праці, а також до тієї економічної та політичної ситуації, яка існує на даний час. Чинне місце надається розробці методів та способів формування економічної компетентності працівника тієї чи іншої галузі сучасного виробництва.

Не менш важливою для нашого дослідження є концепція «інтегрування розвитку компетентності», спільно розроблена швейцарськими та американськими науковцями. Вони визначають «економічну компетентність» як суму знань, умінь та навичок у широкому розумінні, які можна отримати у процесі шкільної та позашкільної освіти. Розвиток економічної компетентності особистості відбувається та обумовлюється усім процесом освіти та є інтеграцією інтелектуальних, моральних, соціальних, естетичних, політичних та економічних знань. При професійній підготовці конкурентоспроможного фахівця слід чітко уявляти, чим характеризується економічна компетентність, в чому сутність самого поняття «економічна компетентність» [4, с. 234].

Під економічною компетентністю традиційно розуміють знання своєї спеціальності з урахуванням економічної ситуації, вміння майбутнього фахівця розбиратися в реальній економічній обстановці на основі теоретичної бази в галузі економіки. Економічна компетентність майбутнього фахівця - інтегративна багаторівнева професійно значуща характеристика його особистості, що виражається в наявності ціннісного ставлення до майбутньої професії, професійних

знань і умінь в області економіки, взятих в єдності [3, с. 149].

У сучасних умовах праці економічна компетентність у край необхідна й керівникам, так як вони повинні уміти швидко адаптуватися до змін у структурі функцій та організації виробництва; виробляти та збувати конкурентно-спроможні, частіше нові та змінені види товарів та послуг; взаємодіяти з іншими підприємствами, споживачами та постачальниками.

У зв'язку з цим економічна компетентність являє собою сукупність знань, умінь і досвіду діяльності фахівця в області економіки, які проявляються у мобілізації його зусиль до прийняття раціональних економічних рішень і готовності до ефективної діяльності в умовах ринкових відносин. Вона включає економічні компетенції, тобто певні економічні знання, уміння і здібності фахівця розбиратися в економічних аспектах, процеси, явища, відносини.

В ході аналізу наукової літератури нами уточнено зміст економічної компетентності майбутніх фахівців як структури, що складається з економічних компетенцій. Так, узагальнюючи матеріали досліджень західноєвропейських роботодавців, О.Г.Назарова виділяє в сфері економічної компетентності наступні компетенції: здатність до аналізу і синтезу економічної інформації, здатність застосовувати економічні знання на практиці, здатність адаптуватися до нових економічних ситуацій, системне розуміння перенесення знань (системна компетенція), інноваційні здібності, модерація (здатність керувати групою колег, партнерів не з допомогою адміністративно-управлінських методів); здатність до інтеграції, спонуку висловлювати різні думки і підходи; здатність до стимулювання креативної економічної поведінки [3, с. 150].

Таким чином, під економічною компетентністю фахівця в системі професійної освіти нами розуміється інтегративна якість особистості, що виявляється в єдності його економічних знань, практичної підготовленості, здатності здійснювати всі види економічної діяльності в процесі управління, та впливає на успішність розв'язуваних професійно-економічних завдань різного рівня складності, забезпечує самостійне осмислення значущості економічної освіти для професійної діяльності, яка орієнтована на здатність і готовність майбутнього фахівця приймати правильні та своєчасні рішення в різних економічних ситуаціях. Необхідно зазначити, що формування і розвиток економічної компетентності фахівця в системі професійної освіти відбувається протягом усього професійного життя.

Дослідження правової компетентності, як правило, проводилися в межах аналізу соціального управління й, в основному, присвячені були проблемі компетентності керівників. Однак, слід розглянути правову компетентність фахівця взагалі. Теоретична розробка проблеми правової компетентності найбільш відображена в працях зарубіжних дослідників.

Самостійна роль правової компетентності виявляється в соціології Т.Парсонса. Так, у своїх працях Т.Парсонс обґрунтував диференційованість правової компетентності, її незалежність від традиції, досвіду й ціннісних орієнтацій [5, с. 462-478]. З точки зору цього дослідника інституціалізація стандартів і норм, що регулюють відносини всередині самої системи і між системою та її зовнішнім середовищем, забезпечує стабільність дій соціальної системи або підсистеми. Правові норми виступають загальним нормативним кодексом, який регулює дії колективних та індивідуальних верств суспільства. Праву належить функція визначення нормативних рамок соціального управління Т.Парсонс обґрунтував диференційованість правової компетентності, її

незалежність від традиції, досвіду та ціннісних зобов'язань. Правова компетентність є джерелом легітимзації соціального управління, так як існує різниця виконавських і управлінських ролей. Чітка диференціація прав, обов'язків та відповідальності суб'єктів управління пов'язана з соціальним контролем, використанням права на примус для інтегрованості диференційованих систем [6, с. 53]. Р.Мертон вивів дисфункціональність управління, оцінюючи об'єктивні наслідки застосування правових норм, а не суб'єктивні наміри учасників управлінського процесу. Р. Мертон виходить з раціоналізації практики управління і вважає право інструментом посилення целераціонального компонента управління. Дисфункціональність пов'язана з заміщенням права іншими функціональними альтернативами (моральні зобов'язання, політичний інтерес). Провівши аналіз латентних і явних функцій, Р.Мертон вважає, що дисфункціональність управління викликана впливом неправових механізмів, які можуть замінити певні управлінські функції (соціальна інтеграція) [1, с. 399].

Управління може досягти поставленої ланцюга, враховуючи неупорядковані практики. Така позиція була пов'язана не з обмеженням правової компетентності, а необхідністю відповідальних управлінських рішень, заснованих на знанні неформального характеру латентних функцій.

Цікаву інтерпретацію суті правової компетентності представлено в теорії «соціального простору» П.Бурдьє, яка зорієнтована на розуміння правової компетентності як перерозподілу правових ресурсів, які структурують ієрархію рівнів соціального управління [2, с. 101]. Теорія «соціального простору» П.Бурдьє орієнтує на розуміння правової компетентності як перерозподілу правових ресурсів, які структурують ієрархію рівнів соціального управління. Згідно з диференційованим цінностей різних сфер соціального простору, соціальне управління сконцентрувало позиції суб'єктів управління по відношенню до носіїв начебто аналогічних соціальних позицій в керованих соціальних підсистемах. Специфічна компетентність управлінців-професіоналів полягає в практичному оволодінні логікою управління. Правова компетентність є раціоналізацією правил управління з метою підвищення його ефективності. Правова компетентність характеризує автономізацію соціального управління, посилення права займатися професійною управлінською діяльністю.

Вирішення соціальних проблем досягається ефективним соціальним управлінням. Досвід соціальних перетворень у сучасному суспільстві, показує що трансформування економіки в умовах соціального і правового дерегулювання підвищує ризики соціальної ентропії. Як цілеспрямований управлінський вплив на підтримання соціальних систем у вирішенні соціальної стабільності, соціальне управління характеризується організаційні, регулятивні й респонсивними ефектами, що дозволяють оптимізувати соціальні відносини і здійснювати соціальний контроль за структурними та інституційними змінами в суспільстві.

Правило синергетики, згідно з яким сукупність результатів діяльності окремих рівнів не обов'язково створює бажаний системний результат. Правова компетентність відноситься до суб'єкта, особистісного фактора соціального управління. Дійсно, правова компетентність характеризує носіїв статусних позицій в сфері соціального управління, відносини керованої і керуючої моделей структуровані на основі правової компетентності, розмежування прав і обов'язків, розподілу ресурсів права. У теорії соціального простору правова компетентність підтримується недостат-

нім впливом юридичного апарату, а залежить від відтворення в суспільстві колективних уявлень про правову грамотність фахівців.

Класична школа управління (Ф.Тейлор, Ф.Гілберт, Р.Емерсон) розглядала управління як діяльність по ефективному використанню технологічних, фінансових і кадрових ресурсів виробництва. Метою управління проголошується забезпечення максимального прибутку в співвідношенні з добробутом зайнятих у виробництві працівників. В «Дванадцяти принципів продуктивності» Р. Емерсон виклав основні управлінські ідеї, які в основному були пов'язані з мотиваційним та нормативними чинниками. Управлінська компетентність ґрунтувалася на точний розподіл функцій керуючого і керованих.

В системі управління А.Файоля виділяються функції розпорядження, координування і контролювання. А.Файоль підкреслював статусний, обов'язковий характер адміністративних функцій і відносив владу, дисципліну, єдність розпорядництва до правової компетентності. Однак набір професійних якостей керівника (менеджера) включав, в першу чергу, інтелектуальні та організаторські здібності: правова компетентність характеризувалася формально, як фактор ієрархізації соціальних відносин суб'єкта й об'єкта управління.

У статус інформації переводиться значення правової компетентності в працях таких дослідників, як П.Дракер [8] і Т.Стюарт [9], які зазначають, що правова компетентність досягається використанням правового знання як методології для отримання конкретних результатів, координацією діяльності високоспеціалізованої компетентності.

Системний підхід, запропонований в роботах Дж.Форрестера, Л.Гьюїна, В.Месаровича, акцентує увагу на динаміку процесів соціального управління. Правова компетентність обмежує простір комунікації з навколишнім середовищем. Ними виявлено, що рішення «закритого» управління звукує можливості правової компетентності в регулюванні зовнішніх впливів на якість соціального управління. П.Дракер, Т.Стюарт, П.Пильцер характеризують соціальне управління з позиції інтелектуального капіталу. Реалізується положення структурно-функціонального аналізу підпорядкованості знання нормативним зразкам. Правова компетентність пов'язується з конкуренцією технологічних і організаційних інновацій. Правова компетентність досягається шляхом використання правового знання в якості методології для отримання конкретних результатів, координацією діяльності високоспеціалізованої компетентності. Т.Стюарт додає особливе значення перекладу

правової компетентності в статус інформації, яка впливає на зниження витрат управління. Правова компетентність ґрунтується на знаннях, техніці та технологіях»[4, с.399]. Так як революція в управлінні асоціюється з «технологією» використання (П.Пильцер), правова компетентність розглядається в контексті стабілізації горизонтальних зв'язків, вбудовування різних управлінських функцій на одному рівні повноважень.

Проблеми громадянської компетентності було висвітлено Х.Мюнклером, який під нею розуміє «сукупність кваліфікуючих передумов як для того, щоб реалізувати права, так і для того, щоб виконувати обов'язки, які обумовлені статусом громадянства», стверджуючи, що більш чітке визначення цього поняття дозволило б вирішувати питання про присвоєння статусу громадянина мігрантам або про обмеження громадянських прав [10, с. 153-172].

У концепції модернізації освіти правова освіта виступає пріоритетною. У зв'язку з цим необхідно організувати навчання, спрямоване на формування не лише знань, але й певних професійних умінь, навичок і професійно-особистісних якостей фахівців, які будуть здатні реалізувати соціальне замовлення суспільства.

Вивчення суті професійної компетентності фахівця дозволяє зробити висновок про те, що правова компетентність є її підструктурою. Отже, правова компетентність є якісною характеристикою суб'єкта правовідносин, яка визначає високий рівень усвідомлення норм права, розвитку професійно важливих і особистісно ділових якостей і ціннісних орієнтацій, що відображають ступінь розвитку правових уявлень.

Висновки. Отже економічно-правова компетентність в контексті професійної діяльності фахівця може бути визначена як: наявність економічних та правових знань, умінь користуватися економічно-правовими методами керівництва, швидко орієнтуватися у нових ринкових умовах та ефективно пристосуватись до них.

Основні характеристики економіко – правової компетентності складають:

- теоретичні знання економічного та правового спрямування;
- практичне оволодіння професійною термінологією, знаннями з діловодства та основ професійної економіко-правової етики;
- здатність на практиці застосовувати економічні та правові знання;
- готовність до діяльності по ефективному використанню технологічних, фінансових і кадрових ресурсів.

Література та джерела

1. Американская социологическая мысль: Тексты / Под ред. В.И.Добренкова. М.: Издание Международного Университета Бизнеса и Управления, 1996. – 425с.
2. Бурдые П. Актуальні проблеми соціального управління /П.Бурдые // Соціологічні дослідження. 1998 . – № 2. – С.101-106
3. Назарова О.Г. Экономическая компетентность как структурная единица экономической культуры / О.Г.Назаова // Гуманизация образования. – 2008. – № 5. – С. 149-153
4. Новая постиндустриальная волна на Западе. Сборник работ известных западных специалистов по теории постиндустриального общества и футурологии. Антология / Под редакцией В.Л.Иноземцева. – М.: Academia, 1999. – 435 с.
5. Парсонс Т. Система координат действия и общая теория систем действия: культура, личность и место социальных систем / Т.Парсонс // Американская социологическая мысль: Тексты. / Под ред. В.А.Добренкова. – М.: МГУ, 1994. – 496 с.
6. Парсонс Т. Система современных товариств / Т.Парсонс. – М.: Знание, 1998 – 234 с.
7. Тоффлер Олвин. Адаптивная корпорация: Новая постиндустриальная волна на Западе. Антология / Под ред. В.Л.Иноземцева. – М.: Академия,1999. – 640 с.
8. Drucker P.F. The Educational Revolution / P.F.Drucker // Etzioni-Halevy E., Etzioni A. (Eds.) Social Change: Sources, Patterns, and Consequences. – N.Y., 1973. – P.236
9. Stewart T.A. Intellectual Capital. The New Wealth of Organizations / T.A.Stewart. – N.Y.-L.: Doubleday / Currency, 1997. – 277 p.
10. Munkler H. Der kompetente Burger / H.Munkler // Ansgar Klein, Rainer Schmalz-Bruns (Hrsg.). Politische Beteiligung und Burgerengagement in Deutschland. – Bonn, 1997. – S.153-172.

В статье рассмотрены основные проблемы подготовки будущего специалиста так, чтобы он был конкурентным на рынке труда. Обосновано необходимость модернизации образования на основе компетентностного подхода, при котором изменяется характер поставленных целей с «экстенсивного» на прогрессивный. Проанализированы подходы ученых к пониманию сущности экономико-правовой компетентности специалиста. Рассмотрены основные характеристики экономико-правовой компетентности специалиста. Выделены наиболее важные компетенции экономико-правовой компетентности специалиста.

Ключевые слова: образование, модернизация, компетентность, компетенция, экономико-правовая компетентность.

The article highlights the typical problems of training of future specialists to become competitive at the labour market. The necessity of modernization of education on the basis of competence approach with the changing nature of goals from "extensive" to "progressive" has been stressed. Approaches of scientists to understand the economic and legal competence of specialists have been analysed. The basis characteristics of economic and legal competence of specialists have been provided. The most important competence from among the economic and legal competences of specialists have been defined.

Key words: education, modernization, competence, competency, economic and legal competence.